

Öğrenci Hemşirelerin Mezuniyet Sonrasında Yoğun Bakım Ünitelerinde Çalışma Hakkındaki Görüşleri

Opinions of Nursing Students about Working in Intensive Care Units after Graduation

Sevim ÇELİK, Funda VEREN

Yoğun Bakım Hemşireliği Dergisi 2009;13(2):63-68

Amaç: Bu tanımlayıcı çalışmada, hemşire öğrencilerin mezuniyet sonrası kariyer alanı olarak yoğun bakım hemşireliğini seçme durumları ve bu durumu etkileyen faktörler incelendi.

Gereç ve Yöntem: Araştırma, sağlık yüksekokulunun 2, 3 ve 4. sınıflarındaki 202 hemşirelik öğrencisi ile yapıldı. Veriler 17 sorudan oluşan bir anket formu ile toplandı. Öğrenci hemşirelerin demografik özellikleri, hemşirelik okulunda yoğun bakım hemşireliği dersi alma durumları, yoğun bakım hemşireliği stajına ilişkin görüşleri, yoğun bakım hemşireliği hakkındaki düşünceleri, mezuniyet sonrasında bu ünitelerde çalışma düşünceleri ve nedenleri öğrenilmeye çalışıldı.

Bulgular: Müfredat programında yoğun bakım hemşireliği dersi bulunmamasına karşın, öğrencilerin %76.7'si teorik, %92.6'sı uygulama olarak bu dersi diğer hemşirelik dersleri kapsamında almıştı. Öğrencilerin büyük çoğunluğu (n=187, %92.6) yoğun bakım hemşireliği ile ilgili dersin müfredatta olmamasını eksiklik olarak nitelendirdi. Öğrenci hemşirelerin %44.1'i (89 kişi) mezuniyet sonrasında yoğun bakım ünitesinde çalışmak istediklerini, %55.9'u (113 kişi) ise çalışmak istemediklerini belirtti. Yoğun bakım ünitelerindeki klinik uygulama sırasında yaşanan olumsuz etkileşimlerin çoğunlukla hemşirelerden (%40.4) kaynaklandığı, bunu hekim (%34.9) ve hastaların (%20.5) izlediği belirlendi. Mezuniyet sonrasında yoğun bakım ünitesinde çalışma isteği dördüncü sınıf öğrencileri arasında daha fazlaydı (%46.2). Bu tercihin önde gelen nedenleri, bu şekilde deneyimin daha fazla artacağı (%30.3) ve ağır hastaya bakmaktan doyum alma (%28.1) idi. İlk sıradaki tercih etmeme nedenleri ise, işin yorucu olması (%39.8) ve ortamın sevilmemesi (%26.5) idi.

Sonuç: Yoğun bakım hemşireliğine ilgi duyulmasına rağmen, hemşirelik öğrencilerinin yaklaşık %60'ının çalışma ortamıyla ilgili nedenlerden dolayı mezuniyet sonrasında yoğun bakım ünitelerini kariyer alanı olarak düşünmedikleri görülmektedir.

Anahtar Sözcükler: Kariyer seçimi; kritik bakım; eğitim, hemşirelik; anket; öğrenci, hemşirelik.

Objectives: This descriptive study was carried out to determine the career choice of nursing students to practice intensive care nursing after graduation and the factors that influenced their preferences.

Materials and Methods: The study included 202 nursing high school students of grades 2, 3, and 4. Data were collected using a 17-item questionnaire that inquired demographic characteristics of the nursing students, their status of receiving intensive care nursing lessons, their opinions on critical care nursing internship and on intensive care nursing, tendency for a career in intensive care nursing after graduation, and the reasons for their choices.

Results: Although the nursing curriculum did not include an intensive care nursing lesson, 76.7% and 92.6% of the students took theoretical and practical courses, respectively, as part of their nursing subjects. The great majority of the students (n=187, 92.6%) stated that the absence of intensive care nursing lesson in the curriculum was a flaw. Of the study group, 44.1% (n=89) preferred a postgraduate career in intensive care nursing, while 55.9% (n=113) declared their unwillingness. Adverse interactions experienced by the students during practical internship in intensive care units accounted primarily for nurses (40.4%), followed by physicians (34.9%) and patients (20.5%). Willingness to a future career in intensive care unit was more prevalent among grade 4 students (46.2%). The leading reasons in favor of intensive care nursing were the chance for increased experience (30.3%) and satisfaction with caring critically ill patients (28.1%). The leading reasons for unwillingness, on the other hand, were tiring nature of the job (39.8%) and unpleasantness of the environment (26.5%).

Conclusion: Although there was considerable interest in intensive care nursing, about 60% of nursing students did not consider a career in intensive care nursing following graduation due to inherent characteristics of working environment.

Key Words: Career choice; critical care; education, nursing; questionnaires; students, nursing.

3. EFCCNa ve 27. Aniarti Kongresi'nde poster bildirisi olarak sunulmuştur (9-11 Ekim 2008, Floransa, İtalya).

(Çelik, Yrd. Doç. Dr.; Veren, Öğr. Gör.) Zonguldak Karaelmas Üniversitesi Sağlık Yüksekokulu.

İletişim adresi: Sevim Çelik, Zonguldak Karaelmas Üniversitesi Sağlık Yüksekokulu, Bahçelievler Mah., 67100 Site, Zonguldak.

Tel: 0372 - 257 41 91 / 119 e-posta: sevimakcel@yahoo.com

Hemşirelik eğitiminde temel amaç, değişen sağlık bakım gereksinimlerine hazırlıklı olabilen, bilgi ve deneyim sahibi, nitelikli meslek üyesi yetiştirmektir. Bu amaçla, klinik uygulama, hemşirelik eğitiminde teorik eğitimin ayrılmaz bir parçasıdır.^[1-4]

Hemşirelik öğrencileri klinik uygulamalar sırasında hasta ile iletişim kurarak, hemşireliğe özgü profesyonel bilgi ve becerileri kullanabilmeyi ve geliştirmeyi, doğru karar vermeyi, sorun çözmeyi öğrenmektedir. Ancak, 1996 yılında Sağlık Bakanlığı ve Yükseköğretim Kurumu ile yapılan anlaşma sonrasında, yeterli altyapı ve akademik kadro, klinik çevre oluşturulmadan hızla açılan ve öğrenci kontenjanı sürekli artırılan sağlık yüksekokullarında klinik eğitim istenen düzeyde sürdürülememektedir.^[5,6] Literatürde, iyi düzenlenmemiş klinik çevrenin, yetersiz sayıdaki öğretim elemanı ve hemşirelerle yürütülen klinik eğitimin, öğrencinin klinik ortamdaki stres düzeyini artırdığına, klinik becerilerini yeterli düzeyde yansıtamamasına ve kariyer seçimlerini olumsuz etkilediğine dikkat çekilirken; klinik alanda iyi anılara, olumlu deneyimlere ve etkileşimlere sahip olan öğrencilerin, mezuniyet sonrası kariyer tercihi olarak bu alana dönmelerinin daha olası olduğu vurgulanmaktadır.^[3,7]

Bilindiği üzere, kariyer, yaşam boyu süren, ilerlemek umuduyla girilen ve emekliliğe kadar sürdürülen bir uğraş olarak tanımlanmaktadır. Kariyer planı yapılırken, bireyler seçecekleri alanın kendi beklentilerine, amaçlarına uygun olması, sahip oldukları bilgi, beceri, yetenek ve çalışma isteği ile o alanda bağımsız karar verebilme ve ilerleyebilme düşüncesindedirler.^[8,9]

Öğrenci hemşirelerin kariyer alanı olarak seçtikleri hemşirelik alanlarına ve bu seçimi etkileyen faktörlere ilişkin çalışmaların oldukça az olduğu görülmektedir. Bu çalışmaların bazılarında, öğrenci hemşirelerin yoğun bakım hemşireliği alanında kariyer yapma isteklerinin önemli düzeyde olduğu bildirilirken; bazılarında da, gerek ortam yetersizlikleri gerekse öğrencilerin bu alandaki bilgi ve deneyimlerinin az olmasından dolayı olumsuz bakış açlarına sahip oldukları belirtilmektedir.^[10,11]

Bu tanımlayıcı araştırma, Türkiye’de bir üniversitenin sağlık yüksekokulunda okuyan hemşire öğrencilerin mezuniyet sonrası kariyer

alanı olarak yoğun bakım hemşireliğini seçme durumlarını ve bu durumu etkileyen faktörleri incelemek amacıyla yapıldı.

GEREÇ VE YÖNTEM

Tanımlayıcı nitelikteki bu araştırmanın evreni, 2007-2008 öğretim dönemi, bahar yarıyılında Sağlık Yüksekokulu Hemşirelik Bölümü’nde okuyan ikinci, üçüncü ve dördüncü sınıftan toplam 224 öğrenci olarak belirlendi. Araştırmaya katılmayı kabul eden 202 öğrenci örneklem kapsamına alındı. Birinci sınıf öğrencileri, araştırmanın yapıldığı dönemde hemşirelikle ilgili meslek derslerini görmeye yeni başladıklarından ve klinik alana çıkmamış olduklarından örneklem kapsamına alınmadı. Araştırmaya katılım oranı %90 idi.

Öğrencilerin %59.4’ü 22-24 yaş grubunda, %63.4’ü kadın, %41.1’i 3. sınıf ve %39.6’sı 4. sınıf öğrencisiydi.

Araştırmaya Sağlık Yüksekokulu Müdürlüğü’nden yazılı onay alındıktan sonra başlandı. Veriler, araştırmacılar tarafından literatür bilgileri doğrultusunda hazırlanan veri formu ile toplandı. Formların anlaşılabilirliğini kontrol etmek için araştırmayı kabul eden 15 öğrenci ile önuygulama yapıldı ve bu uygulama sonrasında veri formunda herhangi bir değişiklik yapılmasına gerek olmadığı düşünüldü. Önuygulama amacıyla araştırmaya katılan öğrenciler de, veri formunda herhangi bir değişiklik yapılmadığı için örneklem kapsamına dahil edildi.

Veri toplama formu dağıtılırken öğrenciler çalışmanın amacı ve isimlerinin gizli kalacağı konusunda bilgilendirildi ve sözel onayları alındı. Veri formu, öğrenci hemşirelerin demografik özelliklerini, hemşirelik okulunda yoğun bakım hemşireliği dersi alma durumlarını, klinik uygulama öncesi ve sonrası yoğun bakım hemşireliği stajına ilişkin görüşlerini, yoğun bakım hemşireliği hakkındaki düşüncelerini, mezuniyet sonrası kariyer alanı olarak bu üniversitelerde çalışma düşüncelerini ve nedenlerini inceleyen toplam 17 soru içeriyordu. Soruların 12’si kapalı uçlu, beşi ise açık uçlu idi.

Veri formu, katılımın yüksek olmasını sağlamak amacıyla, uygulamalı derslerin hemen öncesinde öğrencilere dağıtıldı ve ders bitiminden sonra toplandı.

Elde edilen veriler, SPSS 15.0 paket programında sayı, yüzdelik, ortalama şeklindeki tanımlayıcı istatistiksel analiz tekniklerinin yanı sıra ki-kare testi ve ilişki arayıcı analiz teknikleri kullanılarak değerlendirildi. Anlamlılık %95 güven aralığında, $p < 0.05$ düzeyinde değerlendirildi.

BULGULAR

Yoğun bakım hemşireliği ile ilgili dersi öğrencilerin %76.7'si teorik, %92.6'sı uygulama olarak diğer hemşirelik dersleri kapsamında almışlardı (Tablo 1). Öğrencilerin yoğun bakım hemşireliğinin teori ve uygulamasını aldıkları diğer hemşirelik dersleri büyük çoğunlukla hemşirelikte temel ilke, dahiliye ve cerrahi hastalıkları hemşireliği dersleri idi. Bu derslerde yoğun bakım hemşireliğine ilişkin teori eğitim süresinin ağırlıklı 3-5 saat (%41.3), klinik uygulama süresinin de ağırlıklı 2-4 gün (%44.9) olduğu görüldü (Tablo 1).

Öğrencilerin büyük çoğunluğu ($n=187$, %92.6) yoğun bakım hemşireliği ile ilgili dersin olmamasını eksiklik olarak nitelendirdi ve bu dersin okulun hemşirelik eğitim müfredatında yer almasının yoğun bakım hemşireliğine bakış açılarında olumlu etki yaratacağını bildirdi.

Öğrenci hemşirelerin %44.1'i (89 kişi) mezuniyet sonrasında yoğun bakım ünitesinde çalışmak istediklerini belirtti (Tablo 2). Yoğun bakım ünitelerinden mutlu olarak ayrıldığını bildirenler ile bu ünitelerde mutlaka klinik

Tablo 1. Öğrenci hemşirelerin yoğun bakım hemşireliği bilgisi alma durumlarına ilişkin bildirimleri

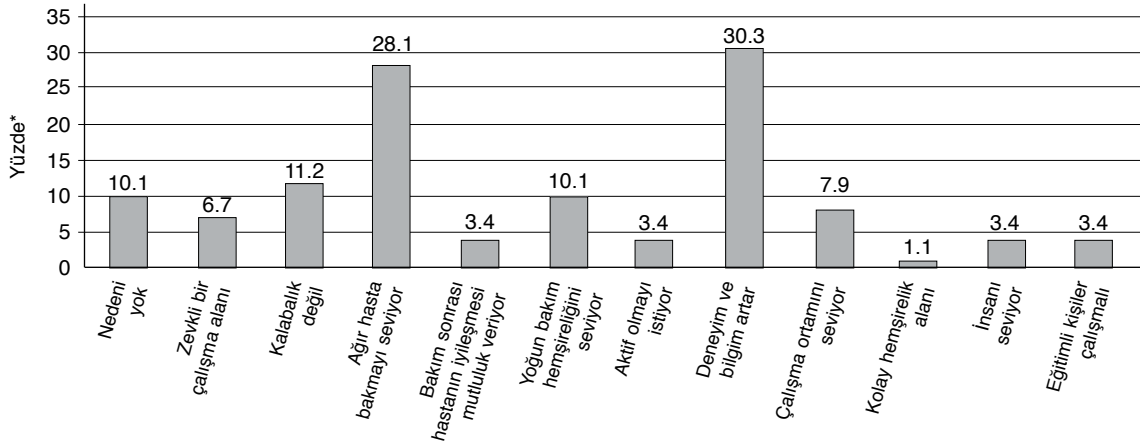
	Sayı	Yüzde
Teorik bilgi alma		
Evet	155	76.7
Hayır	47	23.3
Teorik bilgi süresi		
0-2 saat	35	22.6
3-5 saat	64	41.3
6-8 saat	18	11.6
9-11 saat	2	1.3
≥12 saat	36	23.2
Klinik uygulama yapma		
Evet	187	92.6
Hayır	15	7.4
Klinik uygulama süresi		
1 gün	12	6.4
2-4 gün	84	44.9
5-7 gün	49	26.2
8-10 gün	27	14.4
≥11 gün	15	8.0

uygulama yapılmalı şeklinde bildirimde bulunan öğrenciler arasında mezuniyet sonrasında bu ünitelerde çalışma isteğini dile getiren öğrencilerin oranı, istemeyenlere göre anlamlı derecede fazlaydı ($p < 0.05$). Bir daha yoğun bakım ünitelerinde klinik uygulama yapmak istemeyen öğrenciler arasında ise, mezuniyet

Tablo 2. Öğrenci hemşirelerin yoğun bakım hemşireliği klinik uygulaması sonrası görüşleri ve kariyer alanı seçimindeki etkisi

	Yoğun bakım ünitesinde çalışma isteği				p
	Evet (n=89)		Hayır (n=113)		
Klinik uygulama sonrası görüşler	Sayı*	Yüzde**	Sayı*	Yüzde**	
Hiçbir şey hissetmiyor.	2	25.0	6	75.0	0.29
Yaşadığı duyguları hatırlamıyor.	1	16.7	5	83.3	0.22
Mutlu olmuş.	17	65.4	9	34.6	0.02
Teorik bilgisinin arttığını düşünüyor.	35	50.7	34	49.3	0.24
Hasta bakımı bilgisinin arttığını düşünüyor.	45	47.4	50	52.6	0.54
Mutlaka eğitim için uygulama yapılması gereken alan ifadesini kullanıyor.	51	53.7	44	43.6	0.01
Öğrenci için ağır uygulama alanı olarak görüyor.	6	37.5	10	62.5	0.51
Bir daha yoğun bakım ünitesinde staj yapmak istemiyor.	7	25.9	20	74.1	0.03

*Birden fazla yanıt verilmiştir; **Satır yüzdesi alınmıştır.

Şekil 1. Yoğun bakım hemşireliğinin kariyer alanı olarak tercih edilme nedenleri. * Birden fazla yanıt verilmiş olsa bile yüzdelere n=202 sayısına göre hesaplanmıştır.

sonrasında yoğun bakım ünitelerinde çalışmak istemeyenlerin oranı anlamlı derecede yüksek bulundu ($p<0.05$).

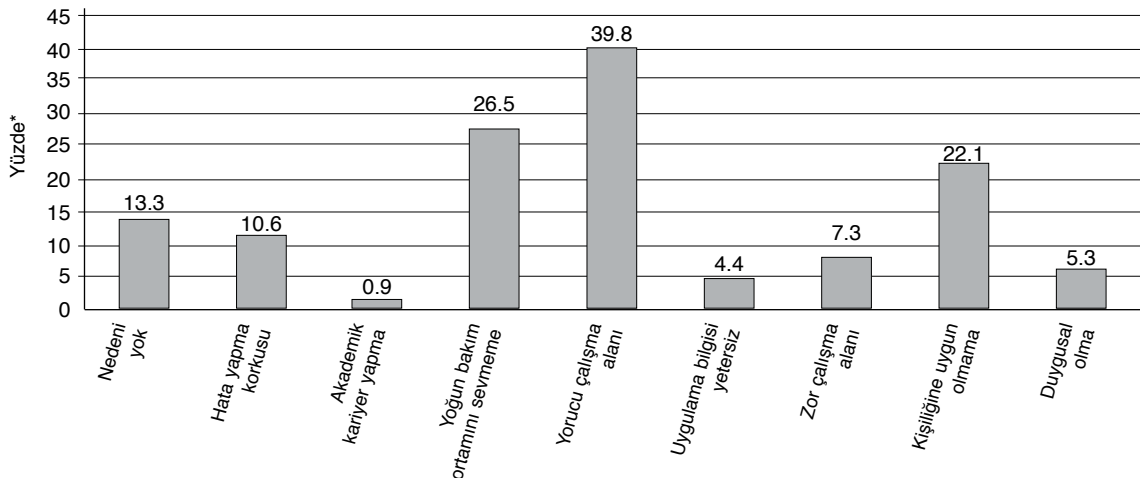
Yoğun bakım ünitelerinde klinik uygulama sırasında yaşanan etkileşimlerin yoğun bakım hemşireliği hakkında olumsuz düşünce oluşumunda etkisi incelendiğinde, bu düşüncenin çoğunlukla hemşirelerden (%40.4) kaynaklandığı, bunu hekim (%34.9) ve hastaların (%20.5) izlediği saptandı. Bununla birlikte, bu değişkenler mezuniyet sonrası yoğun bakım ünitesinde çalışma istekleri ile anlamlı ilişki göstermedi ($p>0.05$).

Kariyer alanı olarak yoğun bakım hemşireliğini seçme ile öğrenci hemşirelerin yaş, cinsiyet, okuduğu sınıf, dersin teori ve uygulamasını alma ve uygulama gün sayısı arasında anlamlı ilişki bulunmadı. Ancak, dördüncü sınıfta olan,

dersin teorisini alan ve klinik uygulamasını yapan öğrenci hemşireler arasında mezuniyet sonrasında yoğun bakım ünitesinde çalışma isteği daha fazlaydı.

Öğrencilerin mezuniyet sonrasında yoğun bakım ünitesinde çalışmayı tercih etmelerinin önde gelen nedenleri, hemşirelik deneyim ve bilgisinin bu üniteye çalışma sonrasında daha iyi olacağı düşüncesi (%30.3) ve ağır durumdaki hastaya bakmaktan doyum alma (%28.1) şeklindeydi (Şekil 1).

Mezun olduktan sonra yoğun bakım ünitesinde çalışmak istemediğini bildiren 113 öğrencinin (%55.9) önde gelen tercih etmeme nedenleri ise, işin yorucu olması (%39.8), ortamı sevmemeleri (%26.5) ve kişiliğine uygun bir hemşirelik alanı olarak düşünmemeleri (%22.1) idi (Şekil 2).

Şekil 2. Yoğun bakım hemşireliğinin kariyer alanı olarak tercih edilmeme nedenleri. * Birden fazla yanıt verilmiş olsa bile yüzdelere n=202 sayısına göre hesaplanmıştır.

TARTIŞMA

Araştırmalar, öğrencilerin mezuniyet sonrası kariyer seçimlerinde klinik uygulama alanının ve klinik deneyimlerin oldukça etkili olduğunu vurgulamaktadır. Araştırmamız da, Türkiye’de öğrenci hemşirelerin yoğun bakım hemşireliğini kariyer alanı olarak seçme durumlarını ve bunu etkileyen faktörleri belirleyerek, bu kapsamda var olan bilgi birikimine katkıda bulunmaktadır.

Araştırmanın yapıldığı sağlık yüksekokulunun müfredat programında yoğun bakım hemşireliği dersi bulunmamaktadır. Öğrencilere yoğun bakım hemşireliğine ilişkin bilgiler birinci sınıfta hemşirelikte temel ilke ve uygulamalar, ikinci sınıfta iç hastalıkları ve cerrahi hastalıkları hemşireliği, üçüncü sınıfta ise çocuk sağlığı ve hastalıkları hemşireliği dersleri kapsamında teorik ve uygulamalı olarak verilmektedir. Öğrencilerin de, yoğun bakım hemşireliğine ilişkin bilgileri diğer uygulamalı hemşirelik dersleri kapsamında aldıklarını ve bu dersin müfredat programında yer almasının yoğun bakım hemşireliğine bakış açılarını olumlu yönde etkileyeceğini bildirdikleri belirlenmiştir. Collins ve ark.^[12] da, öğrencilerin ifadelerine ışık tutacak şekilde, yoğun bakım programının öğrenci hemşirelerin bilgi ve yeteneklerinin artışında etkili olduğunu, yoğun bakım hastalarının yönetimine ilişkin güvenlerini ve öğrendikleri yeni bilgi ve uygulamalar ile yoğun bakım alanında çalışma isteklerini artırdığını bildirmişlerdir. İngiltere’de Sağlık Bakanlığı’na 2001 yılında yayımlanan bir raporda, yoğun bakım hastalarının etkili bakımının sağlanması için mezuniyet öncesi ve sonrası eğitimin önemli olduğu ve, araştırmamızı destekler nitelikte, mezuniyet öncesi eğitim programlarının yeniden düzenlenmesinin gerekliliği üzerinde durulmaktadır.^[11]

İlgili dersi kapsamlı olarak görmemelerine karşın, öğrencilerin yaklaşık yarısı bu ünitelerde bilgi ve deneyiminin artacağı düşüncesiyle ve ağır durumda olan hastalara bakım vermekten doyum alacakları için çalışmak istediklerini ifade etmişlerdir. Gözüm^[13] tarafından yapılan bir çalışmada, bulgularımıza ters şekilde, hemşirelik öğrencilerinin mezuniyet sonrası en sık eğitici, yönetici ve çocuk hemşireliği, en az ise evde bakım ve yoğun bakım hemşireliği alanında çalışmak istedikleri belirtilmektedir. Fenush ve Hupcey^[7] ise, bulgularımıza para-

lellik gösterir şekilde, 55 katılımcı ile yaptıkları araştırmada, öğrencilerin yaklaşık 1/3’ünün çocuk ünitelerinde, burada çalışmak isteyenlerin de yarısının çocuk yoğun bakım ünitelerinde çalışmak istediklerini; 2/3’ünün yetişkin ünitelerinde, bunun da yarısının yetişkin yoğun bakım ünitelerinde çalışmak istediklerini bildirmişlerdir. İsrail’de yapılan bir araştırmada da, bulgularımıza benzer şekilde, öğrenciler arasında mezuniyet sonrası ilk çalışılmak istenen hemşirelik alanının yoğun bakım hemşireliği olduğu bulunmuştur.^[14] Norveç’te hemşirelik öğrencileriyle yapılan bir başka çalışmada, öğrencilerin kariyer tercihlerinde ünite klinik deneyimlerin ve profesyonelleşme düşüncelerinin etkili olduğu gözlenmiştir.^[15] İngiltere’de Sağlık Bakanlığı’na yayımlanan raporda da, hemşirelerin gelecekte profesyonelleşmeleri için önerilen kariyer alanlarına içinde çocuk, aile ve halk sağlığı, poliklinik, uzun süreli destek üniteleri, acil ve yoğun bakım, ruh sağlığı ve psikososyal bakım dikkat çekmektedir.^[11]

Yoğun bakım ünitelerinde klinik uygulama eğitimi sonrası bu ünitelerden mutlu ayrılan öğrencilerimizin mezuniyet sonrasında aynı alana geri dönmek istedikleri göze çarparken, mutsuz ayrılan ve bir daha bu üniteye bulunmak istemeyen öğrencilerin, öncelikle hemşirelerle olan etkileşimlerinin, düşüncelerini olumsuz etkilediği dikkat çekmektedir. Yine çalışmada, öğrencilerin yoğun bakım hemşireliğini yorucu olarak nitelendirmeleri ve yoğun bakım ortamını sevmemelerinin gelecekte bu ünitelerde çalışmak istememe nedenleri arasında önemli etkenler olduğu saptanmıştır. İngiltere’de 37 üniversiteden 1596 hemşirenin mezuniyet sonrası seçtikleri alanların araştırıldığı bir çalışmada, özel alanlardaki öğrenci deneyimlerinin gelecekteki kariyer seçimlerini etkilediği vurgulanmıştır.^[16] Başka çalışmalarda da, bulgularımıza benzer şekilde, hemşirelerin öğrenci ile olan etkileşimlerinin kariyer seçimlerinde önemli yer tuttuğu; hemşireler ile yapılan tedavi ve bakım uygulamalarının, kişisel deneyimlerin bu süreci olumlu veya olumsuz yönde belirleyen önemli unsurlar olduğu bildirilmiştir.^[7,17] White^[10] tarafından yapılan bir çalışmada ise, öğrencilerimizin yoğun bakım hemşireliğini tercih etmeme nedenleri arasında son sıralarda ifade ettikleri klinik deneyim bilgisi yetersizliği, kariyer seçimi için önemli bir unsur olarak değerlendirilmiştir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu araştırma hemşirelik öğrencilerinin;

- Büyük çoğunluğunun yoğun bakım hemşireliğine ilgi duyduklarını,
- Öğrenimleri sırasında klinik alandaki deneyimlerinin, iletişimlerinin mezuniyet sonrası yoğun bakım alanında çalışmada etkili olduğunu,
- Kariyer alanı olarak yoğun bakım hemşireliğini, deneyim ve bilgisinde artma ve ağır durumdaki hastaya bakım verme istekleri ile seçeceklerini,
- Yoğun bakım hemşireliğini, yorucu olması, ortam ve kişiliklerine uygun olmaması nedenleriyle seçmeyeceklerini göstermektedir.

Elde edilen bu sonuçlar doğrultusunda;

- Hemşirelik okullarında müfredat programlarına teori ve uygulamalı yoğun bakım hemşireliği dersinin konması,
- Uygulama yapılan hastanelerde ve özellikle yoğun bakım ünitelerinde, öğrenciler için stresli olmayan, öğrenmelerini destekleyici, motive edici şekilde uygun koşulların sağlanması,
- Hemşire eğitimcilerin ve yöneticilerin öğrencilere mezuniyet sonrası çalışmak istedikleri alanlar konusunda danışmanlık yapmaları,
- Araştırmacıların, öğrencilerin mezuniyet sonrası hemşirelik mesleğinde kariyer tercihlerini ve bu tercihleri etkileyen olumlu ve olumsuz faktörleri uzun süreli incelemeleri önerilebilir.

KAYNAKLAR

1. Kaya H. Hemşirelik eğitiminde değişimler ve gelecek. In: I. Uluslararası ve V. Ulusal Hemşirelik Eğitimi Kongre Kitabı. İstanbul: Özlem Grafik Matbaacılık; 2003. s. 249-56.
2. Kukulcu K. Nursing in Turkey. Nurse Educ 2005; 30:101-3.
3. Lai HL, Peng TC, Chang FM. Factors associated with career decision in Taiwanese nursing students: a questionnaire survey. Int J Nurs Stud 2006; 43:581-8.
4. Savaşer S. Geleceğe yönelik hemşirelik eğitiminde uygulama alanları. In: IV. Ulusal Hemşirelik Eğitimi Sempozyumu "Uluslararası Katılımlı" Kitabı: İstanbul: Çevik Matbaacılık; 1999. s. 335-6.
5. Yavuz M. Nursing doctoral education in Turkey. Nurse Educ Today 2004;24:553-9.
6. Bahçecik N, Alpar SE. Nursing education in Turkey: from past to present. Nurse Educ Today 2009; 29:698-703.
7. Fenush JK Jr, Hupcey JE. An investigation of clinical unit choices by graduating baccalaureate nursing students. J Prof Nurs 2008;24:90-5.
8. Yazıcı Altuntaş S, Korkmaz Ş, Baykal Ü, Özyürek A, Pazar Z, Uz Ş ve ark. Hemşire öğrencilerin kariyer yönelimleri ve bunu etkileyen faktörler. Hemşirelik Dergisi 2005;13:179-97.
9. Azaka A, Taşçı S. Klinik karar verme ve hemşirelik. Türkiye Klinikleri J Med Ethics 2009;17:176-83.
10. Collins TJ, Price AM, Angrave PD. Pre-registration education: making a difference to critical care? Nurs Crit Care 2006;11:52-7.
11. White J. The impact of clinical experiences during pre-registration diploma in nursing courses on initial career choice. J Nurs Manag 1999;7:157-65.
12. British Department of Health. The nursing contribution to the provision of comprehensive critical care for adults. A strategic programme of action. London: 2001. Available from: http://www.dh.gov.uk/prod_consum_dh/groups/dh_digitalassets/@dh/@en/documents/digitalasset/dh_4014750.pdf.
13. Gözüm S. Hemşirelik öğrencilerinin çalışmak istedikleri alanlara ilişkin lisans eğitiminin başında ve sonundaki tercihleri. In: 2. Uluslararası ve 9. Ulusal Hemşirelik Kongresi Bildiri Kitabı. İstanbul: İstanbul Üniversitesi; 2003. s. 49.
14. DeKeyser Ganz F, Kahana S. Perceptions of Israeli student nurses regarding clinical specialties and factors that influence these perceptions. J Adv Nurs 2006;56:88-98.
15. Kloster T, Høie M, Skår R. Nursing students' career preferences: a Norwegian study. J Adv Nurs 2007;59:155-62.
16. Marsland L, Hickey G. Planning a pathway in nursing: do course experiences influence job plans? Nurse Educ Today 2003;23:226-35.
17. Crowe MJ, Mackenzie L. The influence of fieldwork on the preferred future practice areas of final year occupational therapy students. Aust Occup Ther J 2002;49:25-36.